

OSALLISTUMISEN JA OPISKELUN VAIKUTTAVUUS KANSALAI- JA TYÖVÄENOPISTOISSA

”Pyrkimys kehittää kokonaispersoonallisuutta sekä edistää kulttuuri- ja yhteiskuntaelämää ei ole sanahelinää, vaan todellisuutta aikuisten opiskeluun osallistujien elämänpyrkimyksissä”, toteavat artikkelin kirjoittajat kansalais- ja työväenopistoissa opiskelevista aikuisista.

Kirjoittajat ovat selvittäneet entisen kouluhallituksen kokeilu- ja tutkimustoimiston toimeksiannosta, millaiset tavoitteet kansalais- ja työväenopistojen toimintaan osallistuvilla aikuisilla on, kuinka opistojen tarjonta vastaa heidän mielestään heidän odotuksiaan ja kuinka vaikuttavana he kokevat osallistumisensa ja opiskelunsa.

Kansalais- ja työväenopistot elävät muutosten aikaa: opistolaki uudistuu, valtionapuserä-dökset muuttuvat. Myös opetushallinnon uudistuminen sekä vapaakuntakokeilut vaikuttavat opistojen toiminnan edellytyksiin. Muutokset ovat toisaalta uhka, toisaalta mahdollisuus.

Suomalaista koulutuspolitiikkaa linjataan jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaisesti. Idea opiskelun ja oppimisen mahdollistamisesta koko elämän ajan edellyttää, että muodollinen koulutusjärjestelmä — siis myös aikuiskoulutus — on sisällöltään ja rakenteeltaan avoin ja joustava. Nimenomaan aikuiskoulutukselta odotetaan nyt yhä enemmän. Ammatillinen aikuiskoulutus on saanut aina vuoden 1978 valtioneuvoston periaatepäätöksestä lähtien erityistä huomiota osakseen. Mutta perinteisemmällä aikuiskoulutuksella, vapaalla sivistystyöllä, on myös tärkeä tehtävä elinikäisen oppimisen tukemisessa.

Joitakin vuosia sitten epäiltiin vapaan sivistystyön ja nimenomaan opistolikkeen jääneen pahasti jälkeen ympäröivän yhteiskun-

nan kehityksestä ja ihmisten todellisista sivistyksellisistä tarpeista. Opistojen sanottiin jä-mähtäneen veneveistämöiksi ja mattokuto-moiksi; ainoana muutoksena pidettiin muun-tumista musiikkioppilaitoksiksi. Yleisesti on puhuttu myös siitä, että hyötytavoitteet ovat ylikorostuneet opiskelussa.

Entisen kouluhallituksen kokeilu- ja tutki-mustoimiston toimeksiannosta kirjoittajaryh-mä otti selvittääkseen, millaiset tavoitteet tänä päivänä kansalais- ja työväenopistotoimintaan osallistuvilla aikuisilla on ja kuinka hyvin hei-dän mielestään opistojen tarjonta vastaa hei-dän odotuksiaan sekä kuinka vaikuttavana he kokevat osallistumisensa ja opiskelunsa.

Aikuiskoulutukseen osallistumisen tutkimisesta

Yksi vanhimmista osallistumistavoitteiden jaotteluista on peräisin saksalaiselta sosiologi *Leopold von Wieseniltä*. von Wiese jakoi va-paisiin ryhmäopintoihin osallistujat neljään seuraavaan ryhmään: ”1. Pohjaltaan kiinnostu-

mattomat, uteliaisuudesta tai tilapäisestä ulkoisesta sysäyksestä tulleet. 2. Ne, jotka paanee liikkeelle oppositiohenki kirkkoa, koulua ja esivaltaa vastaan. 3. Sosiaalisen kohoamisen keinoja etsivät. 4. Ne, jotka hakevat sivistystä ja tietoa rakkaudesta asiaan ja persoonallisen kehittymispyrkimyksen vuoksi.” (Alanen 1969, 11.)

Osallistumistavoitteita ja opiskelumotiiveja on aikuiskoulutuksen alalla tutkittu runsaasti. Yhtenäistä, osallistumista selittävää teoriaa ei silti ole. Tutkimuksissa etsitään yleensä faktori-analysin keinoin osallistumisen perusolottuuksia.

Lehtonen ja Tuomisto kehittivät teoreettista osallistumisen perusmallia parikymmentä vuotta sitten. Heidän määritelmänsä mukaan osallistumista on organisoitujen aikuisopintojen harjoittaminen. Kun aikuinen päättää käyttää hyväkseen aikuiskoulutuspalveluja, on edessä asteittain etenevä prosessi. Sen eri vaiheissa osallistumiseen vaikuttavat yksilön odotukset sekä erilaiset yhteiskunta-, yhteisö- ja yksilötason tekijät. Osallistumisprosessin viriäminen edellyttää tietoa aikuiskoulutuspalveluista, kiinnostusta koulutusta kohtaan ja lisätiedon etsimistä tietyistä kursseista. Osallistumispäätös edellyttää, että tarjolla olevien koulutuspalvelujen ja osallistumishalukkuuden välillä on vastaavuutta, ts. opiskelija arvioi osallistumisen etuja ja haittoja. Usein ensimmäiset osallistumiskerrat ovat kokeilua ja sen punnitsemista, vastaako koulutus omia tavoitteita. Osallistumispäätös tehdään vasta sitten. (Lehtonen & Tuomisto 1972, 24 — 26; Bock 1980, 124 — 130.)

Osallistumistavoitteiden luokitteluista tunnetuin lienee Houlen typologia *oppimis-, päämäärä- ja toimintahakuisista opiskelijoista*. Sitä hyvin lähellä on *Alasen* (1985) luokittelu, jossa tavoitteet jaetaan oppimistavoitteisiin ja viihteellisiin tavoitteisiin. Ensinnä mainittuihin sisältyvät kehittymisen ja käytännöllisen hyödyn motiivit ja jälkimmäisiin viihtyisän yhdessäolon ja arkirutiineista irtautumisen motiivit. Ulkomainen kirjallisuus näyttää useimmiten viittaavan *Boshierin* luokitteluun ja hänen kehittämänsä osallistumismittariin (Education Participation Scale; ks. esimerkiksi Boshier 1982 ja Boshier & Collins 1985).

Vaikuttavuuden ja toiminta-ajatuksen toteutumisen arvioiminen

Vaikuttavuus tarkoittaa yleisessä merkityksessään asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Aikuiskasvatus 4/1991

Arvioinnissa olisi luonnollisestikin otettava huomioon eri tahojen näkemykset tavoitteista ja niiden saavuttamisesta. Joskus näitä määrittäjätahoja on kuitenkin rajattava. Tärkeimpiä määrittäjiä ovat koulutettavat itse: tällöin voidaan puhua koetusta vaikuttavuudesta. Sen lähikäsitteitä ovat opiskelun mielekkyys ja merkityksellisyys.

Aikuisopiskelijan käyttämät koulutuksen arviointikriteerit perustuvat hänen elämäntilanteeseensa ja -kokemukseensa. Koulutus ja opiskelu on aikuiselle merkityksellistä ja sitä kautta mielekästä, kun hän kokee opiskeltavan asian tärkeäksi oman elämän- ja työtilanteensa kannalta. Lisäksi aikuisella täytyy olla omakohtainen halu opiskella ja hänen tiedollisen rakenteensa on oltava vastaanottavainen opiskeltavalle ainekselle. (Vaherva 1983, 127 — 129.)

Vapaata sivistystyötä arvioitaessa on otettava huomioon alan olemus ja toiminta-ajatus. — *Z. Castrén* määritteli vuonna 1929 yhden miehen komiteassaan vapaan sivistystyön perusajatuksen tavalla, joka tuntuu kovin tutulta — onhan se näihin päiviin saakka ohjannut myös opistoliiikkeen toimintaa:

”Vapaaksi kansansivistystyöksi sanotaan kaikkea sitä moninaista tointa, jonka tarkoituksena on saada hereille ja edistää aikuisten vapaita itsekasvatuspyrkimyksiä, s.o. heidän pyrkimyksiänsä sekä tietojensa syventämiseen ja laajentamiseen että tunne-elämänsä ja käytöstapansa jalostamiseen, jotta he täydellisemmin kehittyisivät sivistyneiksi ihmisiksi ja vastuukykyisiksi yhteiskunnan jäseniksi niissä elämänoloissa ja tehtävissä, jotka he tuntevat omikseen.”

Vapaan sivistystyön toiminta-ajatus perustuu sananmukaisesti vapaavalintaisuuteen, ja tavoitteet ovat sen mukaan yleisiä ja monitahtoisia. Itse asiassa tavoitteita on niin monta kuin on opiskelijoitakin, ja tässä mielessä juuri koetulla vaikuttavuudella on keskeinen sija arvioinnissa.

Tämänhetkistä tilannetta tutkimassa

Tässä nyt raportoitavan tutkimuksen ensimmäisessä ongelmassa esitettiin kysymys, millaisia ovat kansalais- ja työväenopistojen opiskelijoiden osallistumistavoitteet. Toisessa ongelmassa kysyttiin, millaisiksi opiskelijat kokevat opiskelunsa vaikuttavuuden, ja kolmannessa haluttiin vastaus siihen, miten opiskelijat

arvioivat kansalais- ja työväenopistojen toiminta-ajatuksen toteutuvan.

Vastaukset kysymyksiin haluttiin mahdollisimman edustavalta joukolta aikuisopiskelijoita ja siksi päädyttiin strukturoituun postikyseilyyn. Lomakkeen pohjaksi oli aiemmin tehty proseminaarityönä peruskartoitus osallistumistavoitteista ja opiskelun koetusta merkityksestä (Hanhisalo & Kauppila, Jyväskylän yliopisto 1989). Varsinaisen empiirisen kyselytutkimuksen teki Sanna Virolainen kasvatustieteen pro gradu -työnään (Jyväskylän yliopisto 1991) Vahervan ja Rengon ohjauksessa.

Otokseen tuli 40 opintopiiriä kahdeksasta opistosta, jotka oli valittu kaksivaiheisella otantamenetelmällä. Opintopiirit vastasivat hyvin opistojen tyypillisimpiä aineita ja niiden osallistujajoukko oli hyvin heterogeeninen. Aineisto koottiin keväällä 1990. Hyväksytysti täytettyjä lomakkeita oli analyyseissä mukana 371 kappaletta. Vastaajista 70 prosenttia oli naisia ja 30 prosenttia miehiä.

Mitä osallistujat tavoittelevat?

Myös tässä tutkimuksessa etsittiin osallistumisen perusdimensioita ja siksi osallistumistavoitteet faktoroiitiin ja tehtiin oblimin-rotatointi. Tulokseksi saatiin neljä faktoria, jotka selittivät 60.2 prosenttia muuttujien kokonaisvaihtelusta.

I *Sosiaalisten kontaktien ja arjesta irtautumisen faktori.* Tätä ulottuvuutta luonnehtivat halu saada uusia ystäviä, lisätä itsen ja muiden tuntemusta, päästä vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa ja irti tavanomaisista ympyröistä.

II faktorilla korkeita latauksia saivat muuttajat, jotka kuvaavat työssä ja muissa opinnoissa etenemisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen päämääriä. Faktoria virittävät muuttajat liittyivät käytännöllisiin ja ammatillisiin tavoitteisiin. Se nimettiin *käytännöllis-ammattilliseksi faktoriksi.*

III faktorilla yleissivistävän tietämyksen ja maailmankuvan laajentamisen muuttajat saivat korkeita latauksia. Ulottuvuus olikin *helpo nimetä yleissivistäjä kohottamisen faktoriksi.*

IV *itsensä kehittämisen faktori.* Faktori liittyy selkeästi itsensä kehittämiseen uutta opiskelemalla ja vanhoja tietoja täydentämällä.

Suurimmat painokertoimet saaneita muuttajia olivat halu käyttää vapaa-aikaa itsensä kehittämiseen, ylläpitää ja täydentää aiempia tietoja ja taitoja sekä osoittaa, että pystyy oppimaan uutta.

Itsensä kehittämistä ja opiskelun harrastusluonteisuutta korostavat osallistumistavoitteet näyttivät olevan yleisimpiä osallistumisen syitä kansalais- ja työväenopistoissa opiskelevilla aikuisilla — eli aivan kuten opistojen toiminta-ajatuksessa oletetaankin. Välineelliset, työhön ja muuhun opiskeluun liittyvät tavoitteet olivat ensisijaisia syitä vain osalla opiskelijoista. Naisopiskelijat korostivat opiskelun sosiaalista merkitystä useammin kuin miehet.

Opintopiirien välillä löytyi luontevia eroja opiskelutavoitteissa: kielipiireissä opiskelevat korostivat oppimis- ja yleissivistyskeskeisiä motiiveja, kun taas yhteiskunnallisten aineiden piireissä opiskelijat olivat selvästi päämääräkeskeisempiä ja taito- ja taideaineita puolestaan opiskeltiin pääasiassa sosiaalisten kontaktien ja itsensä kehittämisen vuoksi.

Opiskelijoiden elämänvaiheilla tai -tapahtumilla ei näyttänyt olevan merkittävää yhteyttä tavoitteisiin eikä osallistumiseen.

Kuinka vaikuttavana opiskelu koetaan?

Opisto-opiskelu oli pääasiassa koettu hyvin myönteisesti. Opiskelun tiedolliset vaikutukset sekä vaikutukset omaan ajankäyttöön ja vapaa-aikaan arvioitiin suuriksi. Noin 70 prosenttia vastaajista katsoi uuden tiedon hankkimisen sinänsä olleen tärkeää ja lähes puolet arvioi voineensa täydentää aikaisemmin oppimiaan tietoja ja taitoja. Vaihtelua elämään ja mielekästä tekemistä vapaa-aikaan sai yli puolet vastaajista. Noin puolet vastaajista arvioi, että kiinnostus yleensä opiskelua kohtaan oli lisääntynyt.

Suuri osa katsoi myös saaneensa uusia ystäviä tai tutustuneensa uusiin ihmisiin opiskelun yhteydessä. Opisto-opiskelun ei sen sijaan katsottu juuri vaikuttaneen kulttuuriharrastuksiin, ammatteihin, työelämässä etenemiseen tai muuhun opiskeluun osallistumiseen. Opiskelu ei näytä vaikuttaneen liioin yhdistystoimintaan osallistumiseen eikä kiinnostukseen yhteiskunnallisia kysymyksiä kohtaan.

Naisten ja miesten välillä oli selviä eroja vaikutusten kokemisessa. Naiset kokivat saaneensa opiskelusta enemmän kaikilla osallis-

tumisen osa-alueilla; selvimmät erot olivat vapaa-ajan käytössä sekä yleissivistyksen kohoumisessa ja itseluottamuksen lisääntymisessä.

Tutkimuksessa selvitettiin myös, löytyykö opisto-opiskelun koetusta vaikuttavuudesta vastaavanlaista rakennetta kuin osallistumis-motiiveista. Analyysi tuotti nelifaktorisen mallin, joka selitti 58,5 prosenttia muuttujien vaihtelusta.

I faktori nimettiin *osallistumisen lisääntymisen faktoriksi*. Siinä painottuivat useat aktivoitumisen kasvua kuvaavat muuttujat. Myös osallistumisrohkeus ja itseluottamus lisääntyivät opiskelun seurauksena.

II faktoria virittivät elämän ja arjen sisällön paranemista kuvailevat muuttujat. Vaikutukset liittyivät omaan itseen ja omaan elämänpäiiriin. Ulottovuus nimettiin *elämän mielekkyyden paranemisen faktoriksi*.

III faktorin sisältö on kaksijakoinen: toisaalta opiskelijat olivat kokeneet sosiaalisten kontaktiensa lisääntyneen ja toisaalta opiskelun nähtiin vaikuttaneen myös jossain määrin ammattitaidon kehittymiseen ja työelämässä etene-miseen. Faktori nimettiin *sosiaalisten kontak-tien ja ammattitaidon lisääntymisen faktoriksi*.

IV faktorilla painottuivat yleissivistykseen ja uuden tiedon hankkimiseen liittyvät muuttu-jat, nimenomaan tiedon itseisarvoista merki-tystä korostavat vaikutukset. Ulottuvuudelle annettiin nimeksi *itsensä kehittämisen faktori*.

Koettujen vaikutusten tarkastelu tausta-muuttujittain osoitti, että naiset kokivat hyöty-vänsä opisto-opiskelusta enemmän kuin mie-het. Opiskelu näytti hyödyttävän enemmän niitä, joilla oli vähäisempi koulupohja, samoin kuin niitä, joiden ammatillinen koulutustaso oli vaatimattomampi. Kansalais- ja työväenopisto-opiskelu näyttää siis paljolti vähentävän elämi-sen ja tekemisen rajoituksia ja lisäävän mah-dollisuuksia - ainakin elämyksellisesti koettu-jen vaikutuksien pohjalta arvioiden.

Opiskelun koetut vaikutukset vastaavat opiskelijoiden opiskelulle asetettavia tavoit-teita. Vain ne aikuiset, joilla ammatillinen hyö-ty oli ensisijaisena osallistumistavoitteena, ko-ivat pettymyksiä, mutta heilläkin opiskelun muut tiedolliset vaikutukset ja sosiaaliset kon-taktit näyttävät korvanneen ammatillisemmat odotukset.

Toteutuuko opistoliikkeen toiminta-ajatus?

Opistoja koskevan lain määrittämän toimin-ta-ajatuksen pohjalta muodostettiin kysymyso-sioita, joilla kartoitettiin opiskelijoiden käsityk-siä siitä, kuinka hyvin opistot toteuttavat toi-minta-ajataustaan. Vuonna 1973 Lehtonen ja Tuomisto olivat tutkineet samaa asiaa 'Kansa-laisopisto organisaationa' -tutkimuksessaan. Nyt oli mahdollista selvittää, olivatko käsityk-set muuttuneet kuluneiden kahden vuosikym-menen aikana vertailemalla tutkimusten sa-mansisältöisiin osioihin annettuja vastauksia. Nämä osiot koskivat sitä, miten hyvin opistot olivat täyttäneet seuraavat tehtävänsä:

- 1) vanhentuneiden tai puutteellisten koulu-opintojen täydentäminen,
- 2) ammatissa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittäminen,
- 3) yhteiskunnallisessa toiminnassa tarvittavien tietojen hankkiminen,
- 4) persoonallisuuden kehittäminen ja
- 5) yleissivistyksen kohottaminen.

Kuvion 1 keskiarvot osoittavat, mitä ero-ja/yhtäläisyyksiä on Lehtosen ja Tuomiston (1973) ja tämän tutkimuksen (1991) aineiston välillä.

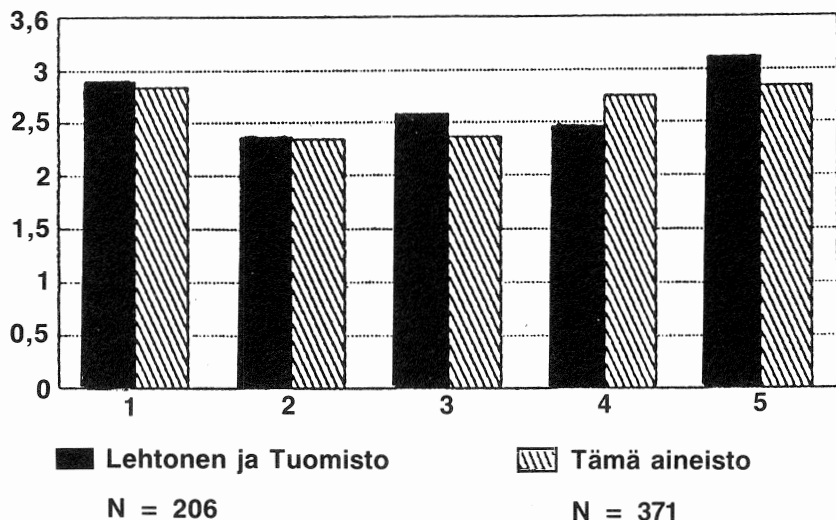
Opiskelijoiden mielestä opistot toimivat kes-kimäärin tyydyttävästi keskeisillä toiminta-aja-tuksen alueilla. Oleellisia miellipide-eroja ei 70- ja 90-lukujen vertailussa löydy. Ja lievät erot on helppo tulkita: yleinen koulutustaso on noussut ja peruskoulu(tus) pystyy aiempaa pa-remmin huolehtimaan sekä yhteiskunnallises-sa toiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen (3) että myös yleissivistyksen välittämisestä (5). Sen sijaan nykypäivän ihmiset odottavat enemmän persoonallisuuden kehittymistä tu-kevalta toiminnalta (4).

Opinnollisuus jatkuvan koulutuksen rakennusaineena

Tärkeimpinä osallistumistavoitteenaan kansalais- ja työväenopistoissa opiskelevat ai-kuiset pitävät itsensä kehittämistä, omien tie-tojen ja taitojen ylläpitämistä sekä mielekkään vapaa-ajan viettotavan saamista. He siis halua-vat jatkuvan opiskelun avulla pysyä aktiivisina muuttuvassa yhteiskunnassa.

Fraasilta kuulostava vapaan sivistystyön pe-riaate, pyrkimys kehittää kokonaispersoonalli-suutta ja edistää kulttuuri- sekä yhteiskuntae-lämään osallistumisessa tarvittavia valmiuksia,

Kuvio 1. Opiskelijoiden käsitykset opistojen kyvystä suoriutua tehtävistään.

ei ole pelkkää sanahelinää, vaan myös todellisuutta aikuisten elämänpyrkimyksissä.

Vapaan sivistystyön perinteinen oppinollisuus on säilyttänyt asemansa koulutuspolitiikkamme ammatillisen aikuiskoulutuksen painotuksesta huolimatta. Opiskelu koetaan kehitettävänä vapaa-ajan viettotapana ja mielekkäänä vastapainona arjen rutiineille. Kokemisaan vaikutuksissa opiskelijat korostavat opiskelun harrastus- ja toimintamerkityksen ohella oppimistavoitteisia vaikutuksia, henkistä avar-

tumista. Se, että opiskelijat olivat kokeneet opiskelun myönteisesti ja se, että heidän minäkuvansa näytti parantuneen, luo hyvää maaperää jatkuvan koulutuksen toteutumisle.

Jos hyväksymme vaikuttavuuden määritelmäksi asetettujen tavoitteiden saavuttamisen ja jos pidämme vapaan sivistystyön keskeisimpinä tavoitteina opiskelijoiden itsensä asettamia tavoitteita, tämän tutkimuksen perusteella voimme todeta, että opistotoiminta on yhä edelleen vaikuttavaa.

LÄHTEET

Alanen, A. 1969. Edistävää ja viihdyttävää opintokerhotoimintaa. *Acta Universitatis Tamperensis*, A 29. Tampere: Tampereen yliopisto.

Alanen, A. 1985. Johdatus aikuiskasvatukseen. Helsinki: Yleisradio.

Bock, L. K. 1980. Participation. Teoksessa A. B. Knox et al. (toim.) *Developing, administering and evaluating adult education*. San Francisco: Jossey Bass.

Boshier, R. W. 1982. Education Participation Scale, F-form. Vancouver: Learningspress.

Boshier, R. W. & Collins, J. B. 1985. The Houle typology after twenty-two years: a large scale empirical test. *Adult Education Quarterly* 35 (3), 113 — 130.

Hanhisalo, K. & Kauppila, P. 1989. Osallistumistavoitteet ja opiskelun koettu merkitys kansalais- ja

työväenopistossa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Proseminariotyö. (julkaisematon)

Lehtonen, H. & Tuomisto, J. 1972. Aikuiskoulutukseen osallistuminen. Teoreettinen prosessimalli. Tampereen yliopisto. Aikuiskasvatuksen laitos. Tutkimuksia ja selvityksiä 1.

Lehtonen, H. & Tuomisto, J. 1973. Kansalaisopisto organisaationa. Tampereen yliopisto. Aikuiskasvatuksen laitos. Tutkimuksia ja selvityksiä 3.

Vaherva, T. 1983. Koulutuksen vaikuttavuus. Käsitanalyttistä tarkastelua ja viitekehysten hahmotte-
lua. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Julkaisu A 1.

Virolainen, S. 1991. Opiskelun tavoitteet ja koetut vaikutukset kansalais- ja työväenopistoissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma. (julkaisematon)